

**NOTY, KOMENTARZE,
RECENZJE, SPRAWOZDANIA**

**FRIEDRICH W. HORN (HG.), „PAULUS HANDBUCH”,
TÜBINGEN 2013, SS. 653**

Tomasz Zaklukiewicz*
Szczecin

W roku 2013 w serii wydawniczej Die Theologen-Handbücher im Verlag Mohr Siebeck ukazał się podręcznik *Paulus Handbuch* pod redakcją prof. Friedricha W. Horna. Jak wynika z tytułu, w centrum opracowania dokonanego przez zespół biblistów katolickich i ewangelickich, pracujących na co dzień w różnych ośrodkach naukowych Europy, stoi osoba św. Pawła, jego życie, listy, teologia. Książka została napisana przez różnych autorów. Jest podzielona na cztery części: *Wprowadzenie, Osoba, Dzieło* oraz *Oddziaływanie i przyjęcie nauki Pawła*.

W części wprowadzającej zebrano najważniejsze pozycje bibliograficzne dotyczące osoby i nauki św. Pawła, przedstawione w monografiach, hasłach słownikowych, w komentarzach do jego listów. Omawiając *Corpus Paulinum*, Peter Arzt-Grabner przedstawia stan badań dotyczący historii tekstu, najważniejsze przekłady i komentarze Ojców Kościoła. Szeroko zostały tu zaprezentowane najważniejsze nurty badań, począwszy od Religionsgeschichte Schule, przez szkołę Rudolfa Bultmanna, a skończywszy na współczesnych *The New Perspective on Paul* i *The New View of Paul*, zajmujących się osobą i nauką św. Pawła. Nowość

---

* Ks. dr Tomasz Zaklukiewicz – specjalizuje się w teologii biblijnej; e-mail: zakluk@szczecin.opoka.org.pl.

spojrzenia na osobę i działalność Apostoła Narodów polega na postrzeganiu go jako Żyda wierzącego w Chrystusa i z tej pozycji uprawiającego teologię, a nie – jak chcą go widzieć inni naukowcy – jako przeciwnika judaizmu. M. Bachmann, autor podręcznika na ten temat, dokonuje obszernego omówienia i krytyki takiego nowatorskiego podejścia do osoby św. Pawła.

W drugiej części podręcznika autorzy zajmują się osobą św. Pawła. Najpierw wskazują na to, że Dzieje Apostolskie i Listy Apostolskie nie dają gwarancji ułożenia właściwej chronologii czy biografii św. Pawła. Stąd autorzy podnoszą potrzebę określenia historycznych źródeł, na których można by się oprzeć przy omawianiu biografii tego świętego. Wskazują, że oprócz danych biblijnych ważną pomocą są dzieła historyków z II wieku po Chr., m.in. Tacyta czy Swetoniusza. W dalszej kolejności w tej części książki autorzy omawiają poszczególne etapy życia Pawła: czas przedchrześcijański w jego życiu, nawrócenie i powołanie do apostołstwa pogan, misje wśród pogan i zmierzch działalności.

Najobszerniejsza, bo blisko czterystustronicowa część poświęcona została dziełu Apostoła Narodów. Rozpoczyna się szerokim wprowadzeniem dotyczącym podstaw epistolograficznych dzieła Pawłowego i omówieniem poszczególnych listów. Po tym wprowadzeniu czytelnik może się zapoznać z działalnością misyjną św. Pawła. Autorzy podręczników ukazują, jak sam Paweł rozumiał swoje posłannictwo i jak odbierali je jego zwolennicy i przeciwnicy. Wskazują na trudności w dokładnej rekonstrukcji podróży misyjnych. W trzecim rozdziale tej części czytelnik może zapoznać się z tematami teologicznymi zawartymi w nauczaniu Pawłowym: chrystologią, antropologią i eklezjologią. Trzecia część podręcznika kończy się rozdziałem o eschatologii.

Ostatnia, czwarta część książki dotyczy oddziaływania i recepcji nauki św. Pawła. Autorzy zajmują się szkołą Pawłową i rozwojem teologicznych tez zawartych w listach po-Pawłowych. Ukazują różnorodne ujęcia osoby świętego w Dziejach Apostolskich i w apokryficznych Aktach Apostołów. W rozdziale dotyczącym umiejscowienia listów i nauki Pawła w kanonie Marcjona czytelnik ma możliwość poznać wykładnię nauki Apostoła Narodów w rozumieniu Marcjona. Kolejny rozdział ostatniej części podręcznika porusza kwestię wymiany listów pomiędzy św. Pawłem a Seneką. Obydwaj przebywali w Rzymie ok. roku 60. Korespondencja odbywała się w języku Rzymian. W następnym rozdziale zostały omówione dwie Apokalipsy przypisywane św. Pawłowi. Pierwsza, starsza, gnostycka, znajduje się w spisie biblioteki w Nag Hammadi, druga znana jest także jako Wizja Pawła. Obie opisują wędrówkę św. Pawła po zaświatach.

Rozdział ostatni podręcznika omawia archeologiczne i ikonograficzne świadectwa ukazujące cześć oddawaną św. Pawłowi, co zostało w podręczniku udokumentowane licznymi fotografiami.

Każdy rozdział książki zakończony jest bibliografią, która powtarza się w ogólnej bibliografii, podanej na końcu podręcznika. Ułatwia to czytelnikowi pogłębienie wiedzy na dany temat bezpośrednio po lekturze tekstu.

Jak większość podręczników, *Paulus Handbuch* jest zbiorem prac wielu naukowców. W tym wypadku biblistów katolickich i ewangelickich. Jest to o tyle ważne, że daje bogate i różnorodne spojrzenie na osobę, życie, listy, jak i teologię św. Pawła. Dzięki ekumenicznemu ujęciu czytelnik otrzymuje podręcznik ukazujący szerokie spectrum rozumienia i interpretacji nauki Apostoła Narodów.

